

Es Borbons e era Val d'Aran

Felip V, Loís I, Ferran VI e Carles III

David Ferré Gispets

Gerard Pamplona

Era existència der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana, e aguesta publicacion, son possibles gràcies ara ajuda de:

Generalitat de Catalonha

Departament de Cultura

Departament de Justícia

Departament de Territòri (IDAPA)

Gobierno de España

Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades

Deputacion de Lhèida

Institut d'Estudis Ilerdencs

Baqueira Beret S.A.

Ajuntament de Naut Aran

Ajuntament de Vielha e Mijaran

Ajuntament d'Es Bòrdes

Tolo&Associats

Donacions privades

Era seccion aranesa der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana ei formada per Jusèp Loís Sans, Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Elvira Riu, Lourdes España, Bernat Arrous e Ramon Sistac. Formen era seccion estandard Joan Salas Lostau, Patrici Pojada, Jacme Taupiac, Florian Vernet, Felip Carbona, Claudi Balaguer, Franc Bardou e Myriam Bras.

Era Societat Filiau d'Istòria, Patrimòni e Identitat der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana ei formada per Thaïs Rodés, Álvaro Aunòs, Carlos Fañanas, Maria Pau Gómez, Isaure Gratacós, Josep Lluís, Patrici Pojada, Joan Carlos Riera e Alberto Velasco.

Direccion dera Istòria d'Aran: Josep Maria Canabal

© David Ferré Gispets e Gerard Pamplona

© Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

1èra edicion: noveme 2024

ISBN: 978-84-09-64808-5

DL: L 767-2024

ENSENHADOR

PRESENTACION.....	5
1. NAUES REALITATS ENTÀ UN NAU RÈGIM.....	7
2. ER ESPERIT DERA VAL D'ARAN EN UN SÈGLE DE TRANSICION.....	13
3. ENTRE ERA NAUA PLANTA E ETH MANTENIMENT DERA SINGULARITAT.....	17
4. ERA ECONOMIA ARANESA DETH S. XVIII.....	25
5. ERA VAL A FINAUS DETH REGNAT DE CARLES III.....	37
6. NÒTES.....	41

PRESENTACION

Ei un gran plaser entà jo qu'er Institut d'Estudis Aranés – Acadèmia Aranés dera Lengua Occitana m'age proposat d'escriuer ua umila presentacion entad aguest formidable trabalh des Drs. en Istòria, David Ferré e Gerard Pamplona, sus era arribada des prumèrs Borbons en Espanha e era sua repercussion ena nòsta Val.

Es circumstàncies vitas m'an permetut auer un tracte estreit, propèr e uman, damb era família reiau des tempsi contemporanèus, e era mia intencion damb aguestes linhas ei d'apropiar aguesta família formada per D. Joan Carles, D^a. Sofia, eth prince, actuau rei Felip VI, e es sues germanes, es infantes Elena e Cristina, as personas que liegeràn aguest trabalh.

Ei enes ans 1973 e 74 qu'eth prince Joan Carles de Borbon arribe a esquiar enes pistes de Baqueira dera man deth director dera estacion, Miguel Arias, estant amics dera família Sitges. D. Joan Carles e era sua família se lotjauen en Hotèl Montarto, propietat de Baqueira, e qu'acabaue de daurir. Mès tard era estacion metec a disposicion dera família ua casa ena urbanizacion dera Pleta de Baqueira. A compdar d'aqueth moment era família comencèc a freqüentar era Val d'Aran pendent es Nadaus e ère Miguel Arias qui les hège d'anfitrión e *cicerone*.

Jo aguí er aonor de cauçar-le es prumères bòtes ath prince Felip quan comencèc a esquiar ena Escòla Espanhòla d'Esquí. Cau díder qu'es infantes ja s'auien estreat esquiant en Pòrt de Navacerrada, apròp de Madrid. A partir de 1980, an en qué Miguel Arias deishèc d'èster director de Baqueira, aguí eth privilègi, ena mia condicion de director de Montanha de Baqueira-Beret, d'acompanhar a esquiar ara família ath complet.

Dempús dera mòrt de Franco auec lòc era restauracion dera monarquia, en 1975, e eth retorn des Borbons e dera democràcia en Espanha, damb eth rei Joan Carles I ath deuant. Era Val d'Aran recuperèc era sua

autonomia en 1990, damb era aprobacion dera Lei de Règim Especial dera Val d'Aran, qu'arreconeishie era sua particularitat laguens de Catalonha. Atau, ath long dera istòria, es Borbons an mantengut ua relacion propèra e respectuosa damb era Val d'Aran, en tot arreconéisher era sua singularitat e autonomia laguens dera estructura der Estat espanhòl.

Cau díder qu'er hèt de que venguessen eth rei, e era sua familha, a esquiar en Baqueira, hec incrementar enòrmament eth nombre d'esquiadors que se desplaçauen enquiàs pistes dera Val d'Aran. Aguesta a estat, sense cap de dobte, era melhor accion de marketing qu'era estacion a hèt jamès. Des d'aqueth an 1973 era familha reiau a passat molti Nadaus ena estacion, e se les a podut veir en actes sociaus, enes oficis liturgics e en infinitat de restaurants dera Val.

Era familha reiau tostemp s'a mostrat enamorada dera Val d'Aran e tostemp qu'a podut, e encara ara, s'escape uns dies entà gaudir dera estacion e dera ospitalitat des aranesi.

Aquilino Ubeira Alonso

Exadjunt ath Director Generau de Baqueira Beret

1. NAUES REALITATS ENTÀ UN NAU RÈGIM

Retrat de Felip V realizat peth pintor Jean Ranc, ar entorn de 1723.

Er estudi deth sègle XVIII catalan –e per extension, aranés– a estat objècte de nombrosi trabalhs que, se ben an destacat eth contèxte politic, subertot s'an centrat en qüestions economicas. Atau ac demòstren es òbres de Pierre Vilar e Josep Fontana entath conjunt de Catalonha, e de Maria Àngels Sanllehy entara Val. Non ei pas ua casualitat qu'age estat atau. Se tracte d'un periòde que cambièc profusament eth país, en tot

alterar-ne dramaticament eth sòn règim politic. Uns cambis que se caracterizèren per ua repression politicomilitar justificada peth dret de conquista e eth delicte de *lesa majestad*, er exili de milèrs de persones, un notable augment dera corrupcion municipau, era arribada d'ues naues elits docils e fidèls ara dinastia des Borbons e ua tension sociopolitica latent que se manifestèc en dinamiques de tota sòrta. Per exemple, aumens enquiara decada de 1740 era resisténcia envèrs eth règim borbonic siguec armada. Per un aute costat, pendent era rèsta deth sègle se tendic a ua resisténcia passiva, exemplificada pera proliferacion de memoriaus reivindicatius e protèstes sociaus, atau coma era elaboracion de projectes reformistes per part de quauqui sectors que criticauen era venalitat, es abusi des tropes e era corrupcion municipau. Pendent tot eth sègle XVIII, eth conjunt des catalans sigueren consideradi coma subjèctes rebèls que non renonciauen as sues antigues libertats e, en quinsevolha circumstància, sajaven de recuperar-les, com a constatat Joaquim Albareda.¹

Damb era derròta de 1714, era consolidacion dera Naua Planta, e es frustrats assagi de restitucion des Constitucions pendent era guèrra dera Quadrupla Aliança (1718-1720) s'inicièc un procès d'assimilacion politica, tanben sociolingüistic degut as proibicions en us public deth catalan. D'aguesta manèra, era arribada de naues elits castelhanes auie de servir, en paraules de Melchor de Macanaz, entà instruir ara poblacion “en los usos y costumbres de Castilla”. Ath delà, eth creishent comèrç damb Castelha generarie majors contactes sociaus, en tot facilitar atau era penetracion e un major coneishement der idiòma, coma tanben succedie damb eth francès en Rosselhón des der an 1659.² Ath madeish temps, es politiques repressives borboniques procurèren d'erradicar quinsevolh vestigi d'un passat ostil e alternatiu ara idèa d'Estat de Felip V, en tot préner coma basa eth modèl castelhan. Enta hè'c, era ciutat de Lhèida siguec uedada de poblacion –molti sigueren desterradi e, ath delà, plantegèc amiar a tèrme ua substitucion demografica damb gent de

Galícia-, e destruïda completament, esdevenguent un cas d'urbicidi. Coma tanben succedic en Barcelona a compdar de 1715, s'i bastic ua ciutadèla damb er objectiu de controtlar es comarques de Ponent e es Pirenèus. Mès non siguec un unic cas ena Corona d'Aragon. En Règne de Valéncia, en 1707, era ciutat de Xàtiva siguec arrasada completament, es sòns abitants deportats entà Castelha (coma tanben succedic en Dénia e Vila-real), e era poblacion substituïda per naus colons castelhans e irlandesi, e batejada damb eth nòm de Naua Colònia de San Felipe. Ans dempús, es borbonics repoblarien eth sud deth règne damb castelhans, en tot crear municipis coma San Felipe Neri, San Fulgencio e Dolors. Tot aquerò damb era intencion de generar naues realitats sociopolitiques que reforcèssen eth nau règim.³

Aguest seguit de cassi evidencièren un cambi ena tendéncia repressora dempús dera conquista efectiua deth territòri, e que variaue era estratègia emplegada dempús dera guèrra des Segadors, tot emulant aqueres politiques de contròtle amiades a tèrme per Loís XIV enes Païsi Baishi, eth Palatinat o era Savòia pendent es guèrres deth Sies cents. Er esturment dera militarizacion intensiva e edificacion de granes ciutadèles auec, de hèt, a Catalonha coma un cas paradigmatic ena Euròpa der Antic Règim, autant peth nombre de plaçaments coma pes motius politics, que sigueren mès importants qu'es estrictament militars. Pendent era prumèra mitat deth sègle, era chifra de tropes d'ocupacion oscillèc entre es 20.000 e es 30.000 efectius, un hèt que provoquèc qu'enes principaus ciutats bona part des edificis siguessen utilizadi coma casèrnes.

En Barcelona, era Lòtja e es Drassanes ne son exemples illustratius, atau coma era Seu Vella de Lhèida. Se ben era capitau ère eth punt de gessuda des tropes ispaniques enquiàs conquestes de Sardenha e Sicília en 1717 –o eth 1734 pes expedicions de Nàpols–⁴ eth hèt ei qu'era estada de tropes en Principat responie, principaument, ath besonh de contròtle sociau. Atau ac reconeishie er intendent José Patiño (1670-1736) dempús dera guèrra

de Succession, en considerar que gràcies ara ocupacion er orgulh des catalans ère abatut e respectauen eth Rei non per amor, senon pera fòrça superiora des armes e eth contròtle sociau qu'exercien es tropes aquarterades. Èren, de hèt, un des principaus fondaments qu'asseguraue era leiautat des catalans a Felip V pr'amor que, ath madeish temps, generauen sinèrgies economicas, de fidelitat e de depenècia en implicar economicament un nombre bric mespresable de comerçants e artesans catalans en negòci dera manutencion dera tropa d'ocupacion.⁵ Pendent tot eth sègle, es cargues de corregidors, e en menor mesura regidors, sigueren autrejadi a militars. Pr'amor dera «mala calidad de la nación»,⁶ coma norma generau es catalans demorauen excluidi de cargues de confiança degut ara sua condicion de rebèls e pòc fiables, coma ac demòstren es escrits des diferents capitans generaus que se trobauen ath capdeuant deth govèrn deth Principat.

Pendent decades se continuèren enviant ordes per part deth capitan generau e era Audiència entà evitar qu'es catalans possedissen armes, entà vigilar es conversacions critiques contra eth govèrn, o entà evitar era celebracion de reünions clandestines, sajar de controtlar e desposseir de poder as grèmis o evitar balhs «para que así se puede precaver todo género de desorden».⁷ Lingüisticament, s'auie d'intentar d'introduir progressivament «la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto, sin que se note el cuidado».⁸

Atau madeish, siguec clau era creacion d'ua renovada narrativa que generèsse naues consciéncias istoriques e de legitimitat politica. En aguest sentit, es universitats sigueren suprimides e eth coneishement superior centralizat en Cervera,⁹ se ben damb resultats pòc satisfactòris a long tèrme. Tanben se pretenec eliminar quinsevolh escrit o documentacion que dèsse visions alternatives ara oficiau, com ac demòstren es cremes de libres e croniques locaus de multiples ciutats e viles. Entà adoctrinar mès facilament ara poblacion e obtier era fidelitat

dinastica, des dera decada de 1720 s'ordenèc as eclesiastics, jos menaça de castig sevèr, qu'elaborèssen cartes pastoraus entà qu'es poblants podessen «reconocer, amar y obedecer a la Majestad de Felipe Quinto» e a «sacrificar primero el vasallo cuanto tiene, hasta su propia vida, más presto que tropezar en la menor inobediencia, y mucho menos en el feo borrón de infidente y desleal».¹⁰ Mès coma s'informaue ar intendent José Patiño en 1735, es naturaus deth Principat encara non auien «perdido la memoria, ni la esperanza de sus antiguos privilegios, que para conseguirlos son capaces de intentar cuasi lo imposible», com ac demòstre eth hèt que non se deishèren de publicar projèctes que defensauen era singularitat catalana laguens d'ua monarquia composada, o inclús d'ua republica jos proteccion imperiau.¹¹

Ara ben, mentre politicament se produsie un dur revèrs damb era pèrta d'un sistèma parlamentari de basa representativa damb era instauracion d'ua monarquia absolutista emmiralhada damb era França de Loís XIV, era economia catalana creishec de forma notabla, ath madeish temps qu'ac hège era demografia de lèu toti es cornèrs deth Principat. Damb tot, enes Tèrres de Ponent eth creishement s'estanquèc enquiara segona mitat deth sègle pr'amor der impacte deth conflicte e era subermilitarizacion deth territòri.¹² Sigueren nocius, tanben, era imposicion de naus tributs, entre eri eth famós Cadastre. Considerat coma un impòst de vassalatge, e aplicat gràcies ath dret de conquista, siguec instaurat jos ua clara menaça coercitiva –damb era practica comuna d'apremis militars e lotjaments que podien acabar damb detencions e execucions–, hèt qu'amassa damb era pòga equitat deth sòn repartiment pes elits politiques locals provoquèc diferents revòltes pendent eth sègle e era queisha continuada des classes populares e es sectors mercantils. Tecnicament, auie d'èster un impòst unic, de caractèr dirècte e just ena sua reparticion. Mès, luenh d'aplicar-se atau, resultèc un esturment qu'afectaue en major mesura as sectors mès umils dera poblacion. Era tributacion s'aplicaue jos tres concèptes: eth “cadastre

personau” que se cargaue sus es ingrèssi relacionats damb era activitat professionau, tot e qu'es eclesiastics e es militars èren exempts; eth “cadastre reiau” que gravaue es bens immòbles e es ingrèssi procedents des rendes non vinculades ara activitat professionau e, finaument, eth “cadastre de guanhs”, qu'afectau ara activitat comerciau des mercadèrs, notaris o agremiats que disposauen de botiga.¹³

Maugrat aquestes impositcions fiscaus e era elevada militarizacion, era clau deth creishement economic catalan se trobaue, essenciaument, ena dinamica comerciau ascendenta de finaus deth sègle XVII, e ena preparacion des fòrces productives e financères deth país pendent es sègles anteriors entà poder profitar, de manèra decisiva, es politiques proteccionistes deth nau règim, e era dubertura de naus mercats, subertot en Espanha e era America ispanica. Atau madeish, era especializacion ena elaboracion d'aiguardents e era arribada de naus productes de cultiu com eth horment e era truha acabàren milhorant es condicions alimentàries dera societat a finaus deth sègle. Açò permetec iniciar un cambi ena estructura productiva e ua especializacion productiva territoriau qu'afavoric, a compdar de 1750, era arribada de naus cambis productius e tecnologics que permeterien realizar eth saut industriau a principis deth sègle XIX.

2. ER ESPERIT DERA VAL D'ARAN EN UN SÈGLE DE TRANSICION

Val d'Aran, s. XVIII. Bibliothèque nationale de France, R086634 [Vb-157 (4)-Fol.].

Maugrat es importants agitacions der inici deth sègle e dera profunda transformacion politica que patic eth Principat de Catalonha peth motiu deth Decrèt de Naua Planta, er aparelh institucionau aranés, que s'auie consolidat des des sègles XIV e XV, non experimentèt cap d'alteracion d'entitat pendent es prumères decades deth sègle XVIII. Es diferents còssi administratius pròpris dera Val, dejà notablament ordenats e codificats des dera publicacion des "Ordinacions" de Juan Francisco de Gracia de Tolba (1575-1626) er an 1616,¹⁴ sigueren respectats e sancionats pes

autoritats reiaus a principis deth 1717, pendent eth periòde de gestacion e aplicacion deth nau règim administratiu borbonic.¹⁵

Es motius que portèren ara Cambra de Castelha a recomanar eth manteniment deth règim politic pròpri dera Val sigueren es madeishi qu'auien motivat era contínua concession de drets e ordinacions particulars as aranesi des dera epòca medievau. Era sua situacion geografica coma un territòri-fronterèr entre Catalonha, Aragon e era conca nauta deth Garona, atau coma era pòga fertilitat deth solèr pirenenc, e er estroncament deth contacte damb era rèsta deth territòri peninsular pendent longues temporades der an en sigueren es principaus rasons. Precisament, er isolament dera rèsta de centres de podèr territoriaus dera Monarquia tant en Catalonha coma en Aragon, siguec determinant entà qu'era administracion borbonica descartèsse aglutinar Aran en corregiment de Talarn. Aguest hèt auie estat reclamat pes pròpris comuns aranesi damb era esperança de poder aleugerir era autoritat qu'eth nau baron de Les exercie de manèra abusiva e despotica des dera sua restitucion coma governador er an 1711.¹⁶

Atau donques, pendent tot eth sègle XVIII era representacion politica des aranesi seguic en mans deth Conselh Generau e des universitats, ath madeish temps qu'es terçons, es parròquies e es cases continuèren estant es elements organizadors essenciaus dera vida en territòri. Per un aute costat, era administracion reiau tanpòc s'alterarà e seguirà entestada per un governador militar, un jutge assessor e es tres bailes residents en Vielha, Bossòst e Pujòlo. Ath delà, era pervivència der aparelh politic e administratiu aranés tanben afavoric, aumens momentanèment, era nomentada continuïtat dera majoria de privilègis, exempcions e franqueses de drets concedits pera Corona pendent es sègles anteriors.

Conseqüentament, aquestes disposicions tanben fomentèren eth manteniment generau des estructures economicas, demografiques e socials dera Val a finaus deth sègle. Era subsistència des aranesi continuèc depenent d'un intens e ben establhit hilat comerciau damb

mercats consolidadi e zònes d'atraccion potentes en andues vessants des Pirenèus. Un flux d'intercambis vitau entà combàter eth deficit agricòla cronic e qu'auie eth sòn pilar enes privilègis reiaus que les permetien es intercambis damb es pòbles francesi deth Comenge gascon quan es rotes enquiath Palhars e era Ribagòrça demorauen pòc practicables pera nhèu. Era explotacion des tèrres, es pastures e es bòsqui, vitaus entà complementar eth comèrç de bestiar e de husta atau coma entà abastir es mercats locaux, contunhèren regint-se pera pròprietat comunau.¹⁷

Pendent era prumèra mitat deth sègle, era estructura dera poblacion aranesa tanpòc experimentèc cambis substanciaus. Ath delà deth secular besonh de controtlar eth creishement demografic entà non desbordar es escassi recorsi deth territòri a trauès dera figura tradicionau der "afillament", e pera cronica migracion estacionau –eminentament joena e masculina– des poblacions pirenenques, tanben se vedec clarament afectada pes secodides des contínues guèrres que patic eth Principat enquiara decada de 1720.¹⁸

Pera descripcion precedentia, poderie semblar qu'era Val d'Aran constituís un espaci essenciaument ath marge deth conjunt de transformacions decisives qu'experimentèc eth Principat de Catalonha pendent eth sègle XVIII. Arren mès luenh dera realitat. Coma se veirà enes propères pagines, era aspiracion d'afirmar era autoritat reiau, era pretension d'assegurar eth contròtle deth territòri –e dera frontèra– o era vocacion d'omogeneïzacion institucionau dera naua monarquia borbonica sigueren menaces constantes entara excepcionalitat aranesa pendent tot aguest periòde. Maugrat es confirmacions des privilègis aranesi des ans 1717 e 1755, era Corona sagèc de reforçar eth contròtle dera Val retalhant e combatent es capacitats d'accion des universitats locals e des pròpris membres deth Conselh Generau mejançant es actuacions des oficials reiaus destinats ath territòri, era litigacion ara Reiau Audiència de Barcelona e era negociacion dirècta damb es autoritats politiquas e religioses franceses. Ues tendéncias que se vederen

clarament reforçades pera desaparicion dera Deputacion e deth Conselh de Cent barcelonés, dus des poders qu'auien esdevengut un supòrt clau entàs institucions araneses ena defensa des sòns privilègis e exempcions pendent es centúries anteriores.¹⁹

Per un aute costat, era transformacion economica e demografica deth país tanben auèc efèctes notables ena Val. Des de mejans de sègle, era poblacion aranesa experimentèc un important creishement que non s'arturarie enquiara decada de 1860, en tot seguir era dinamica generau deth Principat.²⁰ Pendent era segona mitat deth sègle eth pes economic deth comèrç de bestiar transpirenc e des arrendaments entara explotacion de hustes creishec enòrmament. Amassa damb eth galaupant endeutament des universitats, aguesti cambis aueren un gran impacte ena gestion comunau des recorsi, en tot afavorir-ne ua progressiva privatizacion qu'afectauèc de manèra dirècta era subsistència des sectors mèns umils dera poblacion. Alavetz, es naues oportunitats economicas sigueren profitades per aqueri membres des cases mèns potentes dera Val, que possedien es capacitats economicas e es contactes de besonh dehòra d'Aran entà hè'c, e que tanben acumulèren es principaus lòcs de poder en uns govèrns locaux cada còp mèns oligarquics.²¹

3. ENTRE ERA NAUA PLANTA E ETH MANTENIMENT DERA SINGULARITAT

Retrat de Ferran VI realizat peth pintor Louis-Michel van Loo en sègle XVIII.

Coma auem pogut comprèner, dempús dera guèrra de Succession e era posteriora guèrra dera Quadruple Aliança, Aran s'erigic en darrèr territòri deth Principat en conservar es sòns drets particulars. Era Naua Planta deth règim borbonic, donc, non auec efèctes immediats ena petita isla de privilègis en qué s'auie convertit eth país. Enes escrits deth brigadièr José Urdin –governador pendent era decada de 1770– encara se deishaue de manifèst aguesta singularitat, en tot afirmar qu'eth govèrn

dera Val non ère «comprendido en los doce corregimientos que componen dicha Provincia, sino que es Gobierno particular».²² Maugrat qu'abans dera guèrra era Val non formaue part de cap vegueria catalana, damb era Naua Planta ère prevista era sua incorporacion ath nau corregiment de Talarn, hèt qu'aurie instaurat un *alcalde mayor* en Vielha, se ben auesse patit serioses dificultats de comunicacion e gestion damb era rèsta deth corregiment. Pr'amor dera geografia e peculiaritat politica prealabla se considerèc, a peticion dera Cambra de Castelha, deishar era Val coma ua zòna autonòma, controlada pes ja nomentadi: governador militar, jutge assessor nomentat peth monarca, e damb tres bailes residents en Vielha, Pujòlo e Bossòst, e un sindic generau en representacion des municipis. Inclús se mantengueren es judicis de residència a peticion deth territòri entà passar compdes damb er assessor un còp acabat eth triènni en cargue. Atau madeish, es competéncies deth Conselh Generau se redusiren progressivament en favor des representants reiaus, qu'a compdar de 1725 presidiren es sues sessions.²³

Dempús de 1714, er assessor nomentat siguec eth doctor Matèu Arjo, fidèl borbonic que s'exilièc damb er arribada austriacista. Un viatge conquerit eth territòri, retornèc ath cargue e damb eth supòrt de José Patiño ascendic a subdelegat ena Val d'Aran. Açò propicièc que pendent ans es pòbles se queishèssen continuament des sòns abusi, subertot en relacion damb es drets de senténcies. Se quantificam es despenes dera assessoria dera Val, en 1717 eth sòn salari ère menor as 110 liures en moneda de bilhon, pagades dirèctament pera poblacion locau.²⁴ Es conflictes e tensions entre es autoritats reiaus e es representants des municipis aranesi sigueren persistents e era dialectica entre eth poder politic – controlat pes militars– e eth civiu –representat pes elits locals des municipis– siguec constant pendent decades. En 1728 ua “*Junta del Valle*” arribèc a demanar eth cessament deth jutge assessor Buenaventura Masiá, nomentat peth monarca, pr'amor que dejà portau tres ans en cargue e qu'auie cometut grèus infraccions en generar conflictes damb es

poblacions franceses vesies. Justificauen era demanda a compdar des Ordinacions de 1617, dempús des quaus podien hèr eth judici pr'amor que non afectauèra era jurisdiccion reiau e era potestat non auie demorat suprimida damb era Naua Planta.²⁵

Dar aguesta categoria politica ara Val non compdèc damb un supòrt unaním per part des institucions deth règim. Com a estudiat Enrique Giménez, era Audiència considerèc mès avient crear un corregiment pròpri que dotèsse ara administracion locau d'un corregidor e d'un baile major, en tot remercar que cap des dus podie èster naturau d'Aran. Aguest hèt responie a ua politica generau aplicada ara antiga Corona d'Aragon que pretenie eliminar as naturaus des cargues de responsabilitat governamentau. Se volie gent de confiança, e coma es catalans, valencians, aragonesi, malhorquins e aranesi non gaudien d'aguest favor degut ath sòn decantament majoritari pera causa austriacista, se les marginèc sistematicament pendent tot eth sègle. Es castelhans serien es predilèctes entà ocupar es cargues ena administracion reiau deth Principat, mès tanben destaquèren, aumens enquiara prumèra mitat deth XVIII, nombrosi italians e flamencs. Tanben, en 1717 eth madeish capitán generau reconeishie que serie difícil trapar candidats que podessen ocupar lòcs ena Val a causa deth pòc atractiu deth país e era misèria qu'existie, barraue era pòrta a qué un aranés siguesse escuelhut assessor o governador.²⁶

Encara mès, es borbonics considerauen qu'era gravetat des eveniments de 1705, e era conseqüenta rebellion contra Felip V ère er equivalent a ua infeccion social pregonda que les obligauèra a emprèner tota sòrta de mesures de contròtle contra era poblacion sometuda, en tot equiparar era revòlta damb era eretgia e, per tant, considerant ara poblacion locau coma eretges infidèls. En 1705 eth virrei Velasco afirmèc qu'es catalans èren eretges que violauen era fe e que non obedien degudament ath Rei.²⁷ Dètz ans dempús, er intendent Rodrigo Caballero (1663-1740) afirmèc qu'en Catalonha ère optim «limpiar enteramente su sangre de la

malignidad que le infecta, a lo menor irla purgando, de modo que con el curso del tiempo, y con la aplicación continúa de eficaces remedios, quede esperanza de salud».²⁸ Coma ena rèsta deth Principat, en Aran se purguèren es cargues municipaus qu'auien auut relacion damb era administracion de Carles III, en tot procurar tier «el mayor cuidado de no dejarles manejo en su propio País, aún a los que han sido buenos», en paraules deth madeish intendent.²⁹ En tot seguir aguesta linha promoiguda per Felip V, eth bisbe de Sogorb, Diego Muñoz Baquerizo (1668-1730), credie qu'ère de besonh esborrar tota institucion existenta abans dera conquista, pr'amor que «las libertades que tenían son las que les han perdido [e qu'ère necessari] mudar los nombres de Reinos en provincias, y los de las capitales, poniéndoles los de sus patronos, u otros, y sería útil especialmente en estas que tienen humos de Repúblicas, para que se allanasen».³⁰

Eth beneficiat mès gran per aguesta situacion siguec eth baron de Les, Francesc Gaspar Cao de Benós (1692-1724) qu'ostentaue era posicion de governador militar e politic de Castèth Leon e dera Val des de 1711. Era Audiència afavoric era concentracion deth poder castrense e politic en ua madeisha figura entà evitar possibles conflictes entre autoritats, en tot minimizar era despena des cargues e assegurant eth contròtle d'ua zòna de frontèra susceptible de convertir-se en prumèra linha de front contra França. Totun, aguest governador ère vist damb preocupacion e temor pes naturaus, qu'envièren soent queishes pera duresa deth tracte e es vexacions que recibien per part deth baron, qui ath madeish temps ne justificaue eth rigor peth contèxte de guèrra. De hèt, e com a demostrat Josep Maria Gay, a mejans de 1717 eth Conselh de Castelha recebec un memoriau, escrit en nòm des abitants e representants dera Val d'Aran, a on s'indicaue que d'ençà qu'eth territòri se separèc dera sosvegueria deth Palhars entà crear eth govèrn de Castèth Leon, s'auien multiplicat es injustícies e extorsions per part des governadors. Coma ja s'a vist, entà

palliar era situacion, es aranesi demanèren infrutosament qu'era Val passèsse jos contròtle deth corregidor de Talarn.³¹

Aguesta persecucion venguie de luenh. Pendent eth conflicte successòri nombrosi abitants dera Val hugeren pera pòur ara repression filipista. Entà calmar era situacion, en 1713 es borbonics promulgàren un indult qu'auie d'afavorir as aranesi captius enes castèths borbonics, e tanben se retornauen, a priori, es propietats confiscades, com aconselhaue eth Conselh de Castèth Leon. Atau madeish, era realitat ei qu'en an 1715 encara i auie aranesi empresoadi en endrets coma Montauban, Saragossa, Benasc e era plaça de Castèth Leon, a on ath delà i auie 100 soldats de guarnicion.³² Aguest nivèu de repression e eth contròtle social se mantenguèren latents, aumens dirèctament, enquiara Patz de Viena de 1725. Tot e era quietud des darrèrs ans deth regnatge de Felip V e pendent es de Ferran VI e Carles III, era vigilància des municipis continuèc nauta pendent era rèsta deth sègle, subertot entà evitar era corrupcion des oligarquies locaus e es possibles abusi des autoritats deth règim.³³

Eth baron de Les moric en 1724, e eth sòn hilh sagèc d'obtier eth contròtle d'Aran, però des de Barcelona se considerèc milhor non crear ua saga ereditària e dar eth govèrn a militars damb major experiència e bon tacte damb es francesi. Ua qualitat, segontes es autoritats reiaus, escassa entre es aranesi. En aguesta brèu etapa de transicion se plantegèc era opcion d'eliminar eth caractèr militar dera Val e convertir-la en un corregiment coma era rèsta des dotze instaurats en Catalonha. Atau ac demanèc Jeroni Mola, prior deth terçon de Pujòlo, qu'apostèc entà qu'eth salari deth futur corregidor anèsse a cargue dera poblacion. Tot damb era intencion d'evitar era continuïtat dera situacion d'indefension deuant des militars. Eth hèt que Castèth Leon siguesse destruït en 1719 propicièc un debat intèrn laguens der aparelh de govèrn. Eth secretari de Guèrra demanèc un informe entà saber se existien fortificacions pera zòna e, en cas que non siguesse atau, s'aurie de veir se se nomentaue un governador

militar o ben un corregidor. Eth comde de Montemar (1671-1747), capitan generau de Catalonha entre 1722 e 1725, li responec que non i auie cap de fortaleza, mès qu'ère de besonh reconstruïr-la tant entà evitar futures ofensives galles, coma entà vigilar eth contraband e, subertot, entà controtlar era poblacion locau.³⁴ Òbres que serien finançades pera poblacion locau. De hèt, quauqui viatgèrs estrangèrs relatauen enes darrères decades deth Sèt cents qu'era praubesa ère cronica «no essent deguda a la manca de laboriositat de la gent, ha de ser el resultat de la indiferència del govern i de la càrrega de les contribucions, i també de l'absentisme de les classes altes».³⁵

Pendent es prumères decades deth sègle, es intents dera Audiència entà eliminar es singularitats araneses sigueren constants. Era naua institucion borbonica credie que d'ençà dera conquista militar s'auie d'eliminar d'arraïtz tota classa d'organizacion politica prealabla ara victòria militar des Dues Corones. Agust hèt afectaue dirèctament a Aran e es sòns privilègis. Eth règim volie evitar e perseguir es espacis de sociabilitat e de congregacion dera poblacion entà que non poguessen generar possibles còssi representatius o estructures alternatiues ara oficiau. Se pretenie, donques, crear un nau corregiment damb tota era sua estructura. Non suspren qu'era Audiència instèsse ath monarca a extinguir eth Conselh Generau e es conselhs des sies terçons amassa damb es sòns oficis de prior, eth sindic generau, proòms, conselhèrs, eth secretari deth Conselh e tota sòrta de cargues politics. Volien omogeneïzar eth territòri e assimilar Aran ara Naua Planta deth conjunt deth Principat. En cada pòble s'eliminarie eth sistèma d'insaculacion e sorteg, e s'i meterie un baile e regidors, qu'aurien es drets en cargue d'igual forma qu'ena rèsta de Catalonha, però sense que siguesse vitalici pr'amor dera dificultat orografica e dera baisha demografia.³⁶ D'aguesta manèra, se volie qu'eth govèrn dera Val «se uniforme con los demás partidos deth Principado, como lo está en lo perteneciente a rentas,

catastro y demás servicios». En d'antes paraules, era madeisha Audiência informaue que:

«no contemplado especial mérito en los naturales del valle, para que gozen de privilegios contrarios a la buena regla establecida por V. M. en el Principado (de que es miembro el referido país), ni motivo de precisión para que en justícia, economía y politica mantenga un método de gobierno tan encontrado y diferente, juzga la Audiencia que abolidas en aquel valle las juntas generales y particulares subsistirán los pueblos con mayor tranquilidad y menos dispendios y gravámenes los vecinos.»³⁷

En tot seguir era logica generau d'aument deth contròtle, era Audiência considerèc delictè qu'es aranesi poguessen portar armes longues, exceptat des fòrces de seguretat, en tot eliminar tanben es exhibicions e concorsi publics d'armes e tir.³⁸ Però, mèns enlà dera repression fisica e es imposicions de sociabilitat e defensa personau, s'ordenèc que totes es causes, autan civius coma criminaus, siguessen en castelhan, en tot evitar ath maxim es expressions en aranés o catalan, coma succedie ena rèsta de Catalonha.

Eth clergat tanben patic importants cambis e ua notabla persecucion ideologica pr'amor dera purga efectuada en èster consideradi coma culpables deth lheument austriacista, coma era rèsta dera Corona d'Aragon. En tot formar part deth bisbat de Comenge, pendent era decada de 1720 es autoritats franceses collaborèren estretament entà evitar qu'es nombrosi eclesiastics aranesi, es quaus viuien en condicions especiaument precàries coma informèren es autoritats borboniques, generèssen problèmes e, atau, se garantie ua preséncia religiosa eficienta e leiau. Entà formar-les e garantir era obediéncia dinastica se creèc un seminari en Comenge e s'impulsèren visites per part des autoritats enes espacis de culte. Açò permetec pendent era decada de 1730 qu'es religiosi cambièssen «los hábitos que un largo y pernicioso uso había introducido en el clero del Valle, como también entre los que, conducidos por curas ignorantes y a veces escandalosos, no conocían otras reglas que las que les inspiraban las pasiones».³⁹ Però, pendent es decades posteriores,

aguest increment deth contròtle dèc lòc a tensions damb es sindics, que considerauen que non se podien imposar sancions o procediments qu'alterèssen es privilègis dera Val, e tanpòc qu'eth bisbe de Comenge poguesse nomenar es prèires d'Aran se non èren naturaus deth territòri. Eth contròtle dera vida quotidiana siguec constant pendent era rèsta deth sègle, especiaument en çò que tanh ara observança dera frontèra. Segontes eth viatgèr anglés Arthur Young (1741-1820), encara a finaus dera decada de 1770 es persones ena doana èren sometudes a un registre der equipatge e se hègen requises des libres e escrits que portauen arbitràriament.⁴⁰

4. ERA ECONOMIA ARANESA DETH S. XVIII

Eth finau dera guèrra dera Quadrupla Aliança portèc ath prumèr moment de patz sostenguda ena frontèra ispanofrancesa des de finaus deth sègle XVI. Tot e qu'es multiples conflictes anteriors non auien suposat eth barrament permanent deth comèrç transfronterèr, era preséncia efectiva de tropes en territòri òc qu'auie trastocat, de manèra transitòria mès notabla, es ritmes comuns e generaus dera economia aranesa.⁴¹ Era baishada ena tension militar consolidèc eth ròtle dera Val coma cadion essenciau enes hilats comerciaus d'andús estats. Precisement, atau coma a definit Patrici Pojada, era Val demoraue fèrmament integrada en hilat comerciau ampli centrat ath torn de Tolosa de Lengoadòc, que penetraue en Principat a trauès dera val dera Garona e d'Aran, atau coma d'Andòrra. Un hilat que tanben arribarie enquiath còr d'Auvèrnha, a on se criaue eth bestiar mular que se dirigirie entara Val entà èster reexportat enquiara rèsta de Catalonha e d'Aragon.⁴²

Per un aute costat, eth bestiar recriat e mercadejat pes aranesi comencèc a auer ua importància creishenta en abastament des principaus ciutats deth Principat. Ua pròva clara d'aguesta relheuança la trapariem enes avisi e gestions dera Reiau Audiéncia deuant des malauties animaues, qu'ath long dera decada de 1730 afectauen eth bestiar provenguent de França e qu'es arrendadors de carns comprauen a trauès dera Val.⁴³

Parallèlament ara recuperacion des ritmes deth gran comèrç ramadèr, aguesti transits de mercaderies transpirenenques continuèren constituïnt era basa entara subsisténcia dera poblacion aranesa. Era conjuncion des dues dinamiques mercantiles lèu generarà tensions politiques e legaus, especiaument en entorn deth manteniment des exempcions e franqueses que ne permetien era continuïtat. Er an 1738 s'expedic ua naua cedula reiau dirigida a assegurar es privilègis dera Val entara entrada de lanes e d'autes mercaderies tradicionaus destinades ar abastament, alavetz que codificaue e sancionaue era exportacion d'auti articles de renovada importància enquià França, coma ac serie era sau de

Gèrri e de Morrères.⁴⁴ Parallèlament, s'afirmèc eth dret dera Val entà celebrar dues hèires annaus e era organizacion deth mercat setmanau en Vielha cada dijaus, en tot perméter as francesi pendent aguesti dies entrà'i «[...] los géneros y ganados que quisieren con la obligación de pagar solamente los derechos de entrada de todos los que vendieren u dexaren en el Valle».⁴⁵ Eth manteniment o non des franqueses de drets sus es mercaderies qu'entrauen ena Val serie un des principaus fòcus de tension politica entre es autoritats reiaus –autant espanhòles coma franceses– e es comuns aranesi pendent era rèsta deth regnat deth prumèr Borbon.⁴⁶

Mès enlà der encastre impositiu, es autoritats locaus tanben s'impliquèren en manteniment deth comèrç a trauès dera inversion ena adequacion deth matractat hilat viari o ena dubertura continua des pòrts de montanha a trauès des arrendaments “iuernaus” que hègen comuns coma eth de Vielha.⁴⁷ Atau madeish, era melhora des infraestructures depenie e ère finançada pes autoritats locaus, maugrat qu'es universitats sagèren d'apellar ara solidaritat deth comun entà hèr front a despenes importantes, coma succedic er an 1728 damb es lòcs de Bausen e Canejan entàs reparacions deth Pònt deth Rei sus era Garona.⁴⁸

En tot deishar darrèr er essenciau encastre comerciau però estretament relacionat damb eth transit de ramats, i trobaríem era explotacion des pastures entàs animaues que les conformauen. Aguest recors essenciau, propietat des comuns aranesi, s'explotèc pendent tot eth sègle mejançant es arrendaments licitats en subasta publica pes madeishes autoritats. Maugrat qu'era majoria des arrendataris acostumauen a provier dera val de Benasc e deth sòn entorn, quaquí des membres des granes cases dera Val ja s'impliquèren lèu, de forma activa, en negòci des arrendaments municipaus. Per exemple, Manuel dera Moga barrèc damb es universitats de Bagergue e d'Unha er arrendament d'èrbes des montanhes de Forcalh e Liat der an 1721.⁴⁹ Es limitacions pròpies d'aguesti pactes d'arrendament –de nombre de caps de bestiar o d'accès

des vesins as pastures– sigueren cada còp mès especifics a mesura qu'auançaue eth sègle entà hèr front ath creishement deth transit e dera mida des ramats.⁵⁰

Per un aute costat, era explotacion forestau mantenguec iniciaument es madeishes practiques d'arrendaments qu'auem definit entàs pastures. Tanben en aquest sector es dinamiques de privatizacion e acaparament des recorsi se deishèren veir lèu e de forma clara, gràcies ath monopòli *de facto* exercit pes arrendadors francesi e pera sua volontat d'augmentar eth ritme d'explotacion dempús der interludi dera guèrra.⁵¹ Precisament, damb eth creishement des exportacions a trauès dera Garona tanben aumentèc era volontat des autoritats reiaus de trèir-ne eth maxim profit en forma de nauï cargues e impòsti. Autant es madeishes autoritats borboniques deth Principat coma eth pròpri baron de Les a títol personau, imposèren dues naues taxes sus era exportacion de hustes dera Val per part de mercadèrs francesi a finaus dera decada de 1720. Entà evitar aquestes cargues, er an 1724 arribèren en Barcelona dus comerciants tolosans entà sajar d'arténher ua rebaisha des cargues damb er auxili e supòrt des cambres de mercadèrs de Bordèu e Tolosa, atau coma deth cònsol francés ena Ciutat Comda.⁵² Sèt ans dempús, er ambaishador de França en Madrid rebrembaue ath capitán generau de Catalonha era importància de non dificultar era exportacion de hustes se se volie mantier abastida era poblacion aranesa:

«Il a esté représenté a V.E. au sujet de la première de ces nouveautés, que la Vallée d'Aran ne pouvant pas se maintenir a cause de sa situation, et da sa stérilité sans tirer de France, des Bleds, du vin, du poisson salé, d'autres viures et des Mulets; Et qu'estant de la convenance des habitants des Provinces de Guienne et de Languedoc de tirer leur Bois a bâtir de cette Vallée, il s'est etably pour l'avantatge réciproque de ces Provinces.»⁵³

A finaus d'aquera decada, eth sindic dera Val tanben demanèc eth manteniment des exempcions entàs mercadèrs gals qu'auien estat taxats damb era aprobacion dera Intendència, en tot adduïr autant es tractats

de lies e patzeries coma es besonhs d'abastiments dejà expressades per ambaishador.⁵⁴ Era capacitat privativa de gestionar e sosarrendar era explotacion des bòsqui tanben portèc ath neishement de procèssi e problèmes entre bères autoritats locaus araneses. Era escassetat des ingrèssi locaus e eth creishent endeutament des comuns hègen des pagaments des arrendataris ua hònt de recorsi vitau.⁵⁵ Se ne trobarien exemples diuèrsi, coma era accidentada division deth bòsc de Saubet entre es regidors de Tredòs e Salardú der an 1730, o es denóncies deth comun e vesins de Canejan contra un clergue locau qu'auie '[...] rendido diferentes Bosques sin las solemnidades ni dar cuenta y razón de los precios y de otras tropelías que han executado'.⁵⁶

Finaument, pendent eth regnat de Felip V, es tèrres araneses tanben se vederen afectades pera recèrca de mineraus damb er objectiu d'establir naues mines. Aguestes se hèren mejançant era concession de permisi reiaus a emprenedors privats que, en tot cargar damb totes es despenes, procedien a realizar exploracions e excavacions de pròva damb expèrts laguens des territòris designats.⁵⁷ Parallèlament, ath torn deth Pirenèu e Prepirenèu catalan, se dèren iniciatiues privades similares ara recèrca de jaciments de carbon, galena, hèr, coeire, plomb o metaus preciosi.⁵⁸ Totes aguestes prospeccions acabarien dant frut, pr'amor qu'a finaus dera decada de 1770 eth governador dera Val dejà apuntaue era existència de vetes de plomb ena Pica de Palomèra, en entorn deth Lac de Pomèro o ena Artiga de Lin, atau coma ua mina de vernís en Boneu.⁵⁹

En tot coïncidir damb era bonança economica e ua disminucion dera repression e dera conflictivitat politica, damb era arribada ath tròn de Ferran VI, eth Principat obtenguec eth privilègi de constituïr era Reiau Companhia de Comèrç de Barcelona, e en 1758 se creauen es tres còssi deth comèrç: Matricula de Comerciants, era Junta Particulara de Comèrç e eth Consolat, aguest darrèr encargat de gestionar es causes civiles deth comèrç maritim e terrèstre.⁶⁰ Dempús d'ans de repression e estancament, eth bon enteniment entre eth collectiu dera borgesia comerciau catalana

e era Corona, e es prumères mòstres dera melhora generau dera economia se veirian materializadas en iniciatiues coma aguestes.

En contèxte aranés, Ferran VI confirmèc es privilègis dera Val er an 1755, però ath madeish temps eth territòri experimentèc un augment important dera conflictivitat en entorn deth sòn compliment.⁶¹ Bona part d'aguestes denóncies s'originèren peth problèma d'interèssi existents entre era consolidacion e enfortiment d'aqueri sectors mès actius deth comèrç aranés –com ac serien es deth bestiar e eth dera husta–, e era voluntat des autoritats reiaus espanhòles e franceses de controlar e taxar aguestes activitats. Aguestes disputes s'inicièren e coïncidiren temporaument damb eth perillós estat de desgovern e tension entre es diuèrses autoritats politiquas dera Val que derivèc en un creishent debilitament dera autonomia aranesa des dera madeisha decada de 1720.⁶² Un afebliment que tanben afectèc de plen eth modèl comerciau tradicionau dera Val, sostengut pes nomentadi tractats de lies e patzeries.⁶³

De ben segur, era mòstra mès clara d'aguestes dinamiques ne serien es coneishudes tensions entre es comuns aranesi e es comunitats vesies deth Pirenèu catalan a mejans de sègle, degut ath creishent transit de ramats a trauès dera Val, que motivèc as recaptadors de drets deth marquesat deth Palhars a crubar un reiau per cada animau qu'es aranesi hessen passar pes sòns tèrmes de camin enquiàs principaus hèires de Salàs, Estèrri o Vilalhèr e eth Pònt de Suert.⁶⁴

Atau madeish, es universitats araneses aueren de lutar legaument entà mantier es exempcions de pasturatge ens tèrres pròpies –obtenhuts deth rei Jaume II eth 1313– deuant deth sòn us indegut per part d'individus e companhies de dehòra dera Val qu'estauen implicades enes crompes de bestiar entà abastir es carnisseries e mercats locals. Aguest serie eth cas deth procès entre era universitat de Salardú e tres individus d'Estèrri d'Àneu qu'auien portat diuèrsi ramats a pasturar en zònes comunaus, dehòra des concessions, sense pagar es drets corresponents.⁶⁵

Precisament, era pression creishenta entà accedir as pastures per part d'arrendataris o possibles naus pròprietaris, era voluntat des comuns d'assegurar era capacitat des vesins de seguir-ne gaudint e es creishents dinamiques de privatizacion, generèren grèus tensions entara gestion en eréncia des tèrres arrendades e sosarrendades.⁶⁶

Totun, aquestes lutes damb es viles e lòcs propèrs non impedirien as comuns aranesi de somar fòrces damb es sòns vesins catalans e aragonesi entà impulsar iniciatiues compartides encarades a melhorar es capacitats economiques deth territòri. Ua clara mòstra la trapariém ena demanda conjunta qu'eth jutge ordinari, es sindicis e conselhèrs dera Val, presentèren ara Reiau Audiéncia amassa damb vesins de Vilalhèr, Boí, Barravés e dera Coma de Mont-ros damb era fin de que se concedísse un permís entara reedificacion d'un lauader entà netejar lanes ena vila de Vilalhèr er an 1756. Un lauader que ja auie estat actiu pendent decades mès qu'auie queigut en desús coma consequéncia dera pèrta d'exportacions de lanes entà França, originada pes proibicions recurrentes d'aguest comèrç e er excès d'imposicions doanèrs.⁶⁷

Ues imposicions que, non ac cau desbrembar, se dèren en andues vessants dera frontèra. Tot e qu'es poblants dera Val ja auien experimentat problèms damb es recaptadors francesi de rendes reiaus de Sant Beath entre 1739 e 1740 pes continus conflictes sus es exempcions fiscaus, era brega ressorgic er an 1756 quan er establiment d'un nau dret de pontatge per part deth madeish comun francés tornèc a desvelhar es protèstes des aranesi.⁶⁸

A despriet d'aguesti problèms institucionaus, es abitants dera Val encara collaborauen estretament damb es sòns vesins entà emprèner naues iniciatiues comerciaus e d'explotacion des recorsi. Ua des mòstres mès clares deth nivèu d'integracion des tèrres araneses enes fluxi deth gran comèrç catalan e occitan ne serie eth cas dera companhia de Père e Antòni Abadia. En an 1754, aquesti cosins de Salardú comprèren a credit ua importanta partida de mules as negociants Bernard Nogues e Louis

Clavaria, de Bots, e Esteve Vaissa de Sant Beath, entà véner-les pendent tot er an 1755 enese hèires de Sarinhena, Verdú e Tàrrega, atau coma as mercats der entorn de Barcelona. Damb es beneficis des vendes, Antòni cromptèc ua carga de mocadors de seda de Manresa entà vener-la mesi dempús ath comerciant dera ciutat de Tolosa Domingo Rater –àlies “Balansa”– e atau extinguir es deutes qu’auie damb Vaissa, Nogués e Clavaria.⁶⁹

Autant entath comèrç de bestiar coma, molt especiaument, entath sector dera explotacion forestau, era collaboracion activa damb aguesti agents economics des poblacions vesines –negociants catalans, aragonesi e, molt especiaument, gascons e occitans– siguec imprescindibla entà qu’es aranesi poguessen disposar deth capitau e des connexions e contactes de besonh entà operar comerciaument en mercats tant alueunhats coma es descrits, tostemp des dera pròpria Val e en tot profiter es recorsi pròpriament locaux. Usuaument, aguestes activitats tendien a organitzar-se a trauès dera formacion de companhies o societats coma era des cosins Abadia, ena que s’acostumaue a includir bèth un d’aguesti sòcis forastèrs entà qu’actuèsse coma representant comerciau o sòci capitalista. Per contra, es sòcis aranesi s’encargarien de gestionar es transits des ramats e de tancar es arrendaments des prats entath sòn engrèish, o ben d’organizar es quadrilhes de treballadors destinades a talhar, adequar, mercar e transportar es troncs des des bòsqui enquiara Garona e era doana de Bossòst.

Atau coma an demostrat es estudis de Maria Àngels Sanllehy, era dependéncia d’aguesti agents economics forastèrs serie ua constanta que definirie era participacion des aranesi enes grani fluxi comerciaus enquià mejans deth sègle XIX.⁷⁰ Eth conseqüent chòc de prioritats, idiosincràsies e principis economics entre uns e d’auti, amassa damb era dejà descrita iniciatiua fiscalizadora creishenta autant des coronas espanhòla e francesa coma des madeishi comuns dera Val, continuarien dominant es relacions economicas araneses pendent era segona mitat deth sègle.

Ath madeish temps, aguesti interèssi contraposats acabarien convertint-se en principau fòcus de conflictivitat e de litigi d'aqueth moment. De segur, er encastre en qué aguestes dinamiques se dèren de manèra mès importanta siguec eth dera explotacion forestau. Pendent eth regnat de Carles III, aguest sector artenhec ua poténcia cada còp mès importanta, en tot generar uns fluxi de negòci e d'inversion creishentes que motivèren ues majors inversions per part des negociants e arrendadors francesi, que non dubtèren d'organizar-se entà defensar es sòns interèssi deuant des continues vulneracions des franquícies e exempcions sus era exportacion de husta dera Val o a trauès dera Val.⁷¹ Era principau reclamacion des marchands francesi siguec era de rebaisnar o anullar eth dret de leuda sus era husta que,⁷² segontes es mercadèrs de Sant Beath, Jean Embille e Pierre Jean Dupeyre, tradicionaument se plaçau sus es cinc dinèrs d'ardits entà cada fila de troncs qu'entraue ena Val e quate dinèrs tara sua gessuda.⁷³

Aguesti madeishi comerciants, amassa damb d'auti sòcis dera madeisha vila, empreneren un important litigi contra es bailes de Pujòlo, Arties e Garòs per auer-les obligat a pagar enquia tres sòs e quate dinèrs per cada carga de husta palharsa d'Isil e Alòs que passaua pes sòns tèrmes en direccion ara Garona. Pr'amor dera sua negatiua, es bailes les auien requisat es cargues de husta. Aguest hèt les auie costat ua enòrme despena de lèu 17.000 liures torneses pes endarreriments enes entrègues as clients. Es sues queishes argumentauen que hège mès d'ua decada qu'auien passat granes cargues de husta per aguesti tèrmes sense problèmes, en tot arribar a enviar enquia França 2.669 rolhs sonque er an 1774, e un volum similar en 1775.

Era quèstion des drets de passatge, transits o escales de hustes de dehòra dera Val solie gestionar-se a compdar de taxes comunaus e non pas reiaus, coma era nomentada leuda que se crubaue es mercaderies des forastèrs. Atau madeish, era administracion d'aguesti drets tanben siguec plea de problèmes pera creishenta relheuança qu'artenhec en conjunt

des arque municipaus de moltes des universitats araneses. Era luta pera sua preservacion tanben portèc a quaquí regidors dera Val a denonciar as sòns omològs des pòbles palharesi deuant des incompliments e fraus, coma succedic en litigi entre es cònsols de Tredòs contra es regidors des viles des vals d'Àneu en 1787.⁷⁴

Litigis coma es descrits sigueren notablament comuns pendent es decades de 1770 e 1780, quan bona part des universitats araneses vederen era voluntat taxadora der estat e era sua capacitat de participar-ne coma un esturment valid entà trincar bèth un des arrendaments de bòsqui de longa durada que s'auien pactat damb quaquí negociants francesi.⁷⁵ D'aguesta manèra, se demoraue arténher ua negociacion constanta de contractes mès cuerts que acabèssen derivant en ua melhora des condicions e un augment des beneficis entath comun.

Era conjoncion de toti aguesti procèssi se somèc ar evident estat de suberexplotacion des recorsi forestaus dera Val, çò qu'acabèc resultant en un cambi definitiu en modèl tradicionau des arrendaments de bòsqui. A compdar deth tercèr quart deth sègle, es comuns preneren un protagonisme insospitat en contròtle des tèrmes, limits e metòdes d'explotacion qu'es arrendataris poderien emplegar entà evitar era creishenta desforestacion e era explotacion intensiua que s'auie practicat enquia alavetz. Damb cada renovacion, es comuns anèren acotant cada còp mès aquestes condicions enquia arribar a transformar es antics arrendaments de bòsqui en ua venda dirècta dera husta extrèta en quantitats limitades e controlades, a uns prètzi fixats pes pròpies universitats d'acòrd damb era qualitat e grandor des pèces. Aquest cambi non se dèc de manèra immediata en tota era Val, senon qu'en cada terçon i auèc viles que mantengueren eth modèl tradicionau enquia ben entrat eth sègle XIX, mentre que d'auti adaptèren mès rapid aquestes mesures.⁷⁶

Per contra, pendent aquest periòde es granes companhies dedicades ath gran comèrç de bestiar non patiren uns cambis tant substanciaus coma succedic en cas dera husta. Gràcies as dejà nomentadi estudis de Maria

Àngels Sanllehy, coneishem ath detalh eth funcionament de quaqui des principaus agents d'aguesti tractes, coma ac sigueren es cases Sarte d'Unha o Joanchiquet de Vilamós.⁷⁷ Maugrat qu'es activitats d'aguesti marchands aranesi dejà mòstren quaqui trets d'agència e actuacion pròpria, tostemp segueren deperent dera sua associacion damb companhies e sòcis de dehòra dera Val.

Damb tot, er us intensiu des pastures entar engrèish des ramats tornèc a derivar en nauvi problèmes e chòcs entre quaqu'uns des principaus isendats dera Val e era rèsta de vesins entar us comunau des prats dempús dera prumèra recuelhuda d'èrbes.⁷⁸ Precisement, es circumstàncies descrites sigueren ua conseqüència dirècta de multiples iniciatives per part d'aguesti principaus potentats aranesi d'arténher ua progressiva, però fèrma, privatizacion des tèrres. Un objectiu que s'artenherie mejançant es barraments o parcelacions des antigues tèrres comunaus en pèces de propietat complèta que quedèssen dehòra des repartiments d'ussi compartits deth modèl tradicionau.

Maugrat era existència des coneishuts "prats privilegiats o ennoblits" des deth sègle XVII, era concession d'aguest tipe de contractes particulars per part des universitats se limitèc notablament pendent es regnats de Ferran VI e Carles III. Aguest hèt desvelhèc ua ofensiva legau per part d'aqueri potentats locaux qu'aspirauen a aumentar es sues isendes e patrimonis damb naues tèrres en tot cercar dirèctament era intervencion des autoritats reiaus en favor d'ua privatizacion totau des comunaus. Atau ac heren cent vint-e-tres aranesi destacats, en tot presentar es sues demandes dirèctament ath Conselh de Castelha er an 1781. Era iniciatiua desvelhèc ua grana maufidança autan enes comuns dera Val coma en molti des vesins mèns umils que vedien perillar un des puntaus dera sua subsistència. Quan era corona acceptèc es demandes des pròprietaris, er an 1789, era oposicion ad aguestes peticions s'acabèc materializant damb era presentacion d'un memoriau de protèsta, er an següent, damb era peticion expressa ath Rei de retornar ath modèl de propietat

tradicionalau. Maugrat es intents de trapar ua solucion consensuada per part deth Conselh Generau pendent es ans 1796 e 1797, es problèmes e tensions seguirien presents ena entrada deth nau sègle.⁷⁹

Es elements visti enquia ara mos permeten tractar un fenomèn qu'encara non auem adreçat però que resulte de grana importància entà entèner es mutacions que se produsiren ena societat aranesa pendent es darrèrs dus tèrci de sègle. Mos referim ath progressiu procès de diferenciacion social existent en sen d'un pòble tradicionalment comunau qu'auèc coma maxim exponent er ascens e consolidacion des nomentadi linhatges d'isendats dera Val que conformarien es coneishudes coma "cases fòrtes".

Encara que quaques d'aguestes familhas dejà mostrèren era sua potècia economica e influéncia politica enes institucions locals des de principis dera epòca modèrna, pendent eth sègle XVIII aguesta ascension social se dèc de manèra molt mès evident e ampla per tota era Val. Precisament, era sua participacion activa autan enes negòcis comercials de bestiar coma d'explotacion forestau siguec essenciau entà fondamentar economicament era sua posicion preeminente en panorama economic aranés, era sua participacion constanta e activa enes institucions de poder mès nautas dera Val coma eth Conselh Generau o es terçons, atau coma era materializacion d'aguesta creishenta influéncia en bastiment d'imponents casaus familhars.⁸⁰ Alavetz se relacionèren es ues damb es autes de manèra cada viatge mès estreta a trauès d'ua curosa e planificada estratègia matrimonial.⁸¹

Un darrèr encastre a on es individús d'aguesti linhatges aueren ua preséncia e capacitat d'accion creishenta siguec eth des arrendaments de drets reiaus e d'abastiments locals. De hèt, a compdar dera decada de 1760, eth Conselh Generau inicièc ua estratègia entar acaparament der arrendament des imposicions reiaus dera Val a trauès de diuèrsi òmes de palha que se mantenguec activa enquia finaus deth sègle. Per un aute

costat, es ans enes quaus es arrendaments quedèren en mans purament privades, era preséncia aranesa tanben siguec majoritària.⁸²

5. ERA VAL A FINAUS DETH REGNAT DE CARLES III

Retrat de Carles III realizat peth pintor Anton Raphael Mengs, ar entorn de 1760.

A finaus dera decada de 1780, s'amièren a tèrme de manèra practicament simultanèa dues iniciatives que mos an permetut conèisher molt melhor er estat dera Val e des sòns poblants a finaus deth sègle. Ua d'eres, endegada des dera Cort, siguec era elaboracion deth coneishut cens deth comde de Floridablanca a principis der an 1787. Maugrat qu'incipiaument es donades relatives ara Val d'Aran se considerauen perdudes, a començaments dera decada de 1980 sigueren localizades e publicades autant per Ernest Lluch coma per Maria Àngels Sanllehy.⁸³ Gràcies as

donades recuelhudes, s'a pogut demostrar clarament era existència d'un notable creishement dera poblacion aranesa pendent eth sègle, en tot passar d'uns 3.076 abitants en an 1716, a ua chifra d'ath torn de 5.625 enes ans 1786-1787.⁸⁴ Ua tendència ara auça que continuarie imparabla enquiara decada de 1860, maugrat es intensi conflictes que secodiren es Pirenèus de manèra successiva ar entorn deth cambi de sègle. Atau madeish, aguest creishement non se repartic de manèra omogenèa per tota era Val, senon qu'afectèc de manèra mès importanta as poblacions mès actives en encastre comerciau que se trapauen en miei des principaus vies de comunicacion, coma Vielha, Les o Bossòst.

Era segona des iniciatiues sigueren es viatges per Catalonha e informes sus eth territòri amiats a tèrme e recuelhudi per Francisco de Zamora (1757-1812) entre es ans 1788 e 1789. A diferència deth cens de Floridablanca, en aguest cas se tracte d'ua iniciatiua personau deth magistrat castelhan. Açò òc, pleament integrada en ua correnta europèa amplament estenuda que portèc a nombrosi intellectuaus ath torn deth continent a realitzar e narrar longui viatges e excursions entà conéisher – e hèr conéisher– d'auti territòris, societats e manères de víuer e treballar.⁸⁵

Zamora recuelhec informacion sus era Val per ua dobla via. Era mès coneishuda ne son es diaris de viatges, a on eth magistrat escriuie metodicament es sues observacions e opinions sus es lòcs que visitaue. En aguesta ocasion, recorrec era Val entre es dies tres e sèt d'octobre der an 1788, en tot entrà'i peth pòrt dera Bonaigua e gessent enquiara val de Barravés.⁸⁶ Damb tot, era informacion mès extensa e que proporcione un major volum de donades sus eth territòri e era poblacion aranesa, la trapam enes responses enviades per diuèrsi corresponsaus locals as qüestionaris enviadi peth madeish Zamora as comuns dera Val entre era primauera e era tardor de 1788 –eth qüestionari “generau”– e de 1789 –es qüestionaris locals–.⁸⁷

Mès enlà des interessantes descripcions institucionaus, istoriques e fisiques deth territòri, resulten clarament interessantes es multiples consideracions de caractèr socioeconomic que se pòden extrèir des responses des corresponsaus. Ena grana majoria s'aprecien era enòrma relheuança, impacte ambientau e volum de negòci qu'auien aquerit es activitats d'explotacion forestau e deth gran comèrç e recria de bestiar ena economia locau des de mejans deth sègle. Tot e es constants obstacles causats pera climatologia sevèra e era orografia abrupta, es informes des corresponsaus tanben descriuen era Val coma un espaci permanentament connectat damb eth sòn entorn catalan, aragonés e gascon, ja siguesse a trauès der important camin reiau coma tanben pera extensa "telaranha" de camins e sendères que recorrien toti es cornèrs deth territòri. Ues intenses activitats que, ath madeish temps, contrastauen damb ua produccion artesanau practicament inexistenta e lèu tostemp laguens des marges dera autosuficiència e era pluriactivitat pagesa.

Atau madeish, un des elements mès citats autan per Zamora coma pes sòns corresponsaus locals siguec eth besonh de melhorar era instruccion des aranesi, autan en tèrmes tecnicos entà qu'es joeni apreessen a trabalhar era husta o a cóser e brodar, coma tanben entàs escòles de prumèras letres entà infants. Coma eth madeish governador dera Val comentèc a Zamora, «que lo principal que falta en el Valle es la instrucción, para lo cual convendría establecer escuelas de niños y niñas en tres o cuatro partes del Valle, y de gramática en la capital».⁸⁸

Finaument, eth madeish Zamora non se deishèc de descríuer un costum pro estenut en toti es pòbles dera Val, qu'ère era alugada deth Haro:

«En todos los pueblos del Valle hay una costumbre singular, cual es el que los dos últimos que se han casado tienen la obligación de ir al bosque a cortar un árbol, que se llama "aro", y traerlo al pueblo, para lo cual pueden tomar las vacas que quieran del rebaño común en que pacen las del pueblo. Este palo lo rajan sin romperlo, metiendo cuñas en las hendiduras, y puesto así lo colocan en la plaza. Cada año se quema el palo

del año anterior, colocando otro para el siguiente, muy adornado con cintas, etc. Se bendice este palo, y, estando ya arbolado, los muchachos encienden en él otros más pequeños del mismo. Se ignora el origen.»⁸⁹

6. NÒTES

- 1 Joaquim ALBAREDA, *Vençuda però no submissa. La Catalunya del segle XVIII*, Barcelona: Edicions 62, 2023.
- 2 David STEWART, *Assimilation and Acculturation in Seventeenth Century Europe: Roussillon and France, 1659-1715*, Westport: Praeger, 1997 & Òscar JANÉ, *Catalonha i França al segle XVII. Identitats, contra identitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*, València: Afers, 2006.
- 3 Gerard PAMPLONA, «Militarización, destrucción urbana y asimilación forzada de ciudades de la Corona de Aragón (1707)», *Revista de Historia Moderna*, 41, 2023, pp. 419-444.
- 4 Christopher STORRS, *El resurgir español 1713-1748*, Madrid: Desperta Ferro Ediciones, 2022.
- 5 David FERRÉ GISPETS, *Exèrcit i negoci. El proveïment militar a Catalunya durant el regnat de Felip V (1700-1746)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Tesi doctoral, 2023.
- 6 Archivo General de Simancas [AGS], Gracia y Justicia, llig. 744, s/f, [02-09-1715].
- 7 Arxiu de la Corona d'Aragó [ACA], Reial Audiència [RA], Registres [Reg]. 362, [12-09-1717].
- 8 ACA, RA, Reg. 361, [20-02-1717].
- 9 Joaquina PRATS, *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, Lleida: Pagès Editors, 1993.
- 10 Enrique GIMÉNEZ, «Contener con más autoridad y fuerza. La represión del austracismo en los territorios de la Corona de Aragón (1707-1725)», *Cuadernos Dieciochistas*, 1, 2000, pp. 142-143.
- 11 Joaquim ALBAREDA, *Vençuda però no submissa...* pp. 108-137.
- 12 Enric VICEDO, *Història economica de Lleida i de la Catalunya occidental: territori, societat, condicions de vida i cambi històric (1640-1975)*, Lleida: Pagès editors, 2022.
- 13 Agustí ALCOBERRÓ, «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 25, 2005, pp. 231-258.
- 14 Un bon resum des efectes d'aguesta codificacion en Maria Pau GÓMEZ, «Drets e Ordinacions dera Val d'Aran», *Ripacurtia*, 5, 2007, pp. 68-73.
- 15 Enrique GIMÉNEZ, *Entre Marte y Astrea. La Corona de Aragón en el siglo XVIII*, Alacant: Diputación Provincial de Alicante, 2015, p. 420.
- 16 Joan MERCADER, «El valle de Arán, la Nueva Planta y la invasión anglo-francesa de 1719» a *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos*, Vol. VI, Saragossa: Instituto de Estudios Pirenaicos, 1952, pp. 11-15.
- 17 Patrici POJADA, *La Vall d'Aran, Andorra i els Comtats: el paper comercial dels Nords de la Catalunya moderna. Discurs de recepció de Patrici Pojada com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el dia 5 de maig de 2022*, Barcelona: IEC, 2021.
- 18 Blanca BOIX, *Arties, una vila aranesa a l'antic règim*, Lleida: Universitat de Lleida, 2007, p. 35.
- 19 Maria Àngels SANLLEHY, «La "pàtria súbdita": la Val d'Aran als segles XVI i XVII», *Annals deth Centre d'Estudis Comarcals deth Ripollès*, 19, 2008, p. 226.
- 20 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris a la Val d'Aran (S. XVII-XVIII): dels usos comunals a la dependència econòmica*, Vol. I, Tremp: Garsineu Edicions, 2007, pp. 183-185 i 295-298.
- 21 *Ibídem*, Vol. II, pp. 337-348.
- 22 Enrique GIMÉNEZ, *Entre Marte y Astrea...* p. 418.
- 23 Maria Pau GÓMEZ, «Drets e Ordinacions...», pp. 68-73.
- 24 Enrique GIMÉNEZ, *Entre Marte y Astrea...* p. 420.
- 25 *Ibídem*, p. 426.
- 26 *Ibídem*, p. 420.
- 27 Service Historique de la Défense (SHD), DE 2014 SA 2332, [31-09-1705].
- 28 AGS, Gracia y Justicia, llig. 744, [19-09-1715].
- 29 Joaquim ALBAREDA, *Vençuda però no submissa...* p. 135.
- 30 Enrique GIMÉNEZ, «Contener con más autoridad y fuerza...», p. 135.
- 31 Josep Maria GAY, *El corregidor a Catalunya*, Madrid: Marcial Pons, 1997, p. 223-225.
- 32 *Ibídem*, p. 229.
- 33 Joaquim ALBAREDA, *Vençuda però no submissa...* p. 219.
- 34 Josep M. GAY, *El corregidor a Catalunya...*, p. 230-233.
- 35 Arthur YOUNG, *Viatge a Catalunya*, Tremp: Pallars-Garsineu, 1993.
- 36 Josep M. GAY, *El corregidor a Catalunya...*, p. 238-239.
- 37 *Ibídem*, p. 239.
- 38 *Ibídem*, pp. 242 i 244.

- 39 Enrique GIMÉNEZ, *Entre Marte y Astrea...*, p. 433.
- 40 Arthur YONG, *Viatge a Catalunya...*, p. 67.
- 41 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol I, pp. 13-14 i 283.
- 42 Patrici POJADA, *La Vall d'Aran, Andorra*, pp. 11 i 21.
- 43 ACA, RA, Reg. 373, ff. 57r-58v, [14-08-1731] i Reg. 159, ff. 28r-28v, [11-08-1737].
- 44 ACA, Reial Patrimoni [RP], Batllia Generau deth Reial Patrimoni [BGRP], Processos, 1738, Núm. 3, Q, s/f, [28-04-1738].
- 45 ACA, RA, Reg. 215, ff. 133v-136r, [17-04-1738].
- 46 ACA, RA, Reg. 33, ff. 198r-198v, [17-11-1742], Reg. 166, ff. 194r-196r, [28-07-1744] i f. 150v, [17-07-1745].
- 47 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 289-290.
- 48 ACA, RA, Plets civils, Núm. 19065, s/f, [02-06-1728].
- 49 ACA, RA, Plets civils, Núm. 16306, s/f, [1721-1722].
- 50 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 17-22.
- 51 Marisa PABÁN i Maria Àngels SANLLEHY, «Des bòsqui comunals als d'utilitat pública: La Val d'Aran (s.XVIII-XX)», *Plecs d'història locau*, 62, 1996, p. 967.
- 52 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol II, p. 50.
- 53 ACA, RA, Reg. 373, ff. 178r-179v, [07-05-1732].
- 54 ACA, RA, Reg. 159, ff. 13r-14v, [26-06-1737].
- 55 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol II, pp. 251-252 i 257-258.
- 56 ACA, RA, Plets civils, Núm. 22102, s/f, [1730] i RA, Reg. 154, ff. 17r-17v, [28-11-1733].
- 57 ACA, RP, BGRP, Processos, 1735, Núm. 3, P, s/f, [21-06-1736] i 1737, Núm. 3, Z, s/f, [1737].
- 58 Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Vol. IV, Casa editorial Bosch, Barcelona, 1947, pp. 177-179. Roser COMAS i Josep SÁNCHEZ, *Les fargues deth Berguedà, un patrimoni injustament oblidat*, Berga: Àmbit de Recerques deth Berguedà, 2021.
- 59 Ernest LLUCH i MARTÍN (Ed.), *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria deth Principado de Cataluña (1780)*, Barcelona: Editorial Altafulla, 1997, pp. 316-317.
- 60 Joaquim ALBAREDA, *Vençuda però no submisa...*, p. 249.
- 61 Una conflictivitat que continuaria els ans següents malgrat l'esmentada confirmació. ACA, RA, Reg. 477, ff. 343v-344r, [19-06-1756].
- 62 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. I, pp. 394-395.
- 63 Patrici POJADA, «Comèrc i xarxes comercials transpirinenques. Quina evolució al segle XVIII?», a *Dempús de les Noves Plantes: cambis i continuïtats a les terres de parla catalana: Actes deth IX Congrés deraCCEPC*, Valls: Cossetània, 2014, p. 250.
- 64 ACA, RA, Plets civils, Núm. 31212, s/f, [1752]. Uns problemes que es repetirien el 1757. Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. I, p. 362.
- 65 ACA, RA, Plets civils, Núm. 19451, s/f, [09-11-1758 a 17-02-1764].
- 66 ACA, RA, Plets civils, Núm. 26657, s/f, [19-07-1752].
- 67 ACA, RA, Reg. 477, ff. 153v-157r, [01-04-1756].
- 68 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 299-301.
- 69 ACA, RA, Plets civils, Núm. 236, s/f, [12-03-1765].
- 70 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 359-363.
- 71 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 51-57.
- 72 ACA, RP, BGRP, Processos, 1761, Núm. 8, E, s/f, [29-02-1764].
- 73 ACA, RA, Plets civils, Núm. 1638, s/f, [05-05-1784].
- 74 ACA, RA, Plets civils, Núm. 24807, s/f, [13-11-1787].
- 75 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 353-357.
- 76 *Ibidem*, pp. 73-78.
- 77 Maria Àngels SANLLEHY, «Casa de Sarte d'Unha i Casa Joanchiquet de Vilamòs: el comèrc de bestiar a la Val d'Aran (sègles XVIII-XIX)», *Recerques: història, economia, cultura*, 68, 2014, pp. 137-164.
- 78 ACA, RA, Reg. 580, ff. 234v-244v, [14-03-1782].
- 79 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 51-57.
- 80 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. II, pp. 337-348.

- 81 Maria Àngels SANLLEHY, «Els capítols matrimonials a la Vall d'Aran (sègles XVII-XIX): algunes aportacions per a l'estudi deracasa». *Estudis d'història agrària*, 21, 2008, pp. 61-90.
- 82 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol I, pp. 367-369 i Vol. II, pp. 83-89.
- 83 Ernest LLUCH, «El cens deth comte de Floridablanca de 1787 (part deraVall d'Aran)». *Recerques: història, economia, cultura*, 11, 1981, pp. 161-177. Maria Àngels SANLLEHY, *Les respostes deraVal d'Aran als qüestionaris de Francisco de Zamora*. Tremp: Garsineu Edicions, 2014, pp. 2 i 559, n. 3.
- 84 Maria Àngels SANLLEHY, *Comunitats, veïns i arrendataris...*, Vol. I, p. 184. Segurament, es donades aufrides en 1716 e recuellhudes per Josep Iglésies requeririen ua ponderacion ara auça, atau com Llorenç Ferrer a observat en d'auti encastres deth territòri catalan. Aguest hèt non trè era importància deth creishement demografic aranés, especiaument per çò que tanh ath sòn entorn pireneic immediat, a on es ritmes ara auça sigueren bastant mens intensi qu'ena rèsta deth Principat. Llorenç FERRER, «Una revisió deth creishement demogràfic de Catalonha en el sègle XVIII a partir des registres parroquials». *Estudis d'història agrària*, 20, 2007, pp. 17-68.
- 85 Eva SERRA, «Pròleg» a Maria Àngels SANLLEHY, *Les respostes deraVal d'Aran...*, pp. X-XI.
- 86 FRANCISCO DE ZAMORA, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial, 1973, pp. 188-203.
- 87 Tots ells es troben excel·lentment transcrits i publicats a Maria Àngels SANLLEHY, *Les respostes deraVal d'Aran...*, pp. 137-558.
- 88 FRANCISCO DE ZAMORA, *Diario de los viajes hechos...*, pp. 195-196. Maria Àngels SANLLEHY, *Les respostes dera Val d'Aran...*, p. 55.
- 89 *Ibidem*, p. 200.